

Kartering av svärtan och dess ungproduktion på Valsörarna år 2017

RALF WISTBACKA, ERIK ISAKSON & PASI REUNANEN

Bakgrund

Tack vare ett understöd från Vuokon Luonnonsuojelusäitiö kunde en inventering av svärtan och dess ungproduktion göras sommaren 2016. Denna inventering följdes upp år 2017. Räkning av par gjordes i början av juni och kartering av kullar gjordes under den första veckan i augusti. Ett motiv för att göra en ny kartering var att fångst av mårhund gjorts våren 2017 av Erik Isakson. Bytet blev 7 mårhundar.

Undersökningsområdet

Valsörarna består av fyra större holmar och ett stort antal grynnor av varierande storlek. Ögruppen ligger mitt i Kvarken cirka 15 kilometer nordväst om Björkö. De stora holmarna är delvis skogbevuxna och huvudön (Ebbskär-Storskär) har en mycket varierad natur. Grynnorna är steniga och merparten saknar helt träd. Vegetationen består av alar, enrisbuskar och havtorn med inslag av gräs och örter. Merparten av grynnorna är höglänta men låglänta strandängar finns på en del av dem. Runt huvudöarna finns drygt 80 små grynnor och skär. Undersökningsområdet finns angivet på kartan i figur 2.

Svärtan

De havshäckande svärtorna häckar helst i mellanskärgården, där det finns skyddade vikar och sund (Väisänen m.fl. 1998). Svärtan dras endast i viss mån till fågelskär (t.ex. von Numers 1995) och därför inventerade vi hela Valsörs-arkipelagen för att kunna göra en korrekt utvärdering. En del svärtor häckar

Figur 1. Svärta. Foto: Tuija Warén.

på fågelskären men merparten torde häcka på huvudöarna och de stora öarna d.v.s. Norderstören, Malskär och Malskärsören (Hildén 1991). I dessa områden är de utsatta för markbundna predatorer. På Valsörarna förekommer mink, mårddhund, räv och mård.

Det skärgårdshäckande beståndet i Finland uppskattades i början av 1990-talet till 13 000 par. År 2013 bedömde Hario & Rintala (2014) att det havshäckande beståndet uppgick till endast 5 200 par. År 2015 klassades svärtan som starkt hotad (EN) som en följd av en märkbar och snabb nedgång (Tiainen m.fl. 2016). Orsakerna bedömdes vara jakt, drunkning i fiskbragder, oljeutsläpp, eutrofiering och predation av bl.a. mink och mårddhund.

Svärtan och ungproduktionen

För svärtans del har det inte gjorts några vetenskapliga kalkyler angående hur många ungar per par och år som behövs för att beståndet skall hållas i balans (Hario 2016). Intervallet 0,2–0,6 kan dock användas som utgångspunkt för utvärderingar. I Larsmo var produktionen i snitt under 0,2 ungar per par och år och detta torde ha förorsakat beståndets kollaps (Jakobsson & Wistbacka 2015). Svärtans ungproduktion på Valsörarna var obefintlig sommaren 2016 (Wistbacka m.fl. 2017) och därför gjordes en ny kartering redan 2017. År

2016 hittades inte en enda svärtekull under inventeringsperioden i början av augusti (Wistbacka m.fl. 2017).

Metodik

Inventering av adulta fåglar

Erik Isakson utförde inventeringarna på Valsörarna den 6.6, 7.6 och 8.6. Under inventeringen rådde svag vind – ifall vinden ökade avbröts inventeringen och återupptogs följande dag. Inventeringen utfördes enligt samma metodik som 2016 men år 2017 gjordes största delen av observationerna från höglänta holmar med kikare och tubkikare. Detta gjordes eftersom båtkörandet kunde skrämma upp svärtorna och en risk för att en del par räknades dubbelt uppstod. Observerade par, ensamma hanar och honor ritades in på karta. Eventuell förekomst av svärtor på sitt andra kalenderår (2kv) kontrollerades med tubkikare.

Kartering av ungpullar

Ralf Wistbacka och Pasi Reunanen anlände till Valsörarnas biologiska station 2.8 och observationsperioden för Norderstörs sund blev 3.8–9.8. Den 2.8 karterades förekomsten av svärtungar längs inventeringsrundan i skärgården från Bräbådan-Långgrynnan-Mattisgrund och den 3.8 från Trekantbådan-Lilla Långbådan (Wistbacka m.fl. 2017). Avspaning från stenblock och holmar gjordes med handkikare eller tubkikare. Under skärgårdsinventeringen var vinden svag och belysningsförhållandena goda. På eftermiddagen den 3.8 ökade vinden och på kvällen avspanades därför Graven, Grepen och Notkroken från land. Den 4.8 avspanades Käringskatan, Käringsund, Antuskroken och Tuorelarevet. Slutligen avspanades viken mellan Norderstören och Prostbådan den 5.8. Både 4 och 5.8 rådde nordostlig kuling på 14–16 m/s.

Resultat

Antalet par

Under inventeringen i början på juni sågs sammanlagt 95 par, 23 ensamma hanar och 1 ensam hona. Inga 2kv fåglar sågs. År 2016 var motsvarande siffror 118 par, 11 ensamma hanar och 7 ensamma honor. Av hanarna åldersbestämdes 2 st. som 2kv fåglar. Ifall de ensamma hanarna räknas som par var det totala antalet par 118 år 2017 och 129 år 2016. De på Valsörarna observerade svärtorna finns i figur 2 (år 2017) och figur 3 (år 2016).

På basis av undersökningen år 2016 höll merparten av svärtparen till invid huvudöarnas östra strandområden och i Norderstörns sund. Övriga koncentrationer fanns invid Fläsket och kring Malskäret. I dessa områden fanns också merparten av de ensamma hanarna och honorna. År 2017 sågs endast 1 par i Norderstörnsundet men en större ansamling än 2016 noterades vid Trekantsbådan-Båtslagsbådan. Den största nedgången hade skett vid Fläsket där endast 1 par sågs 2017 jämfört med 14 år 2016. De svärtpar som låg invid typiska fågelskär var totalt 40 både 2016 och 2017. Det allmänna intrycket var att antalet par var färre än år 2016 och nedgången kan därför inte förklaras med att paren bytt plats under inventeringens gång. Klockan 05.00 den 7.6 körde en fiskebåt omkring på Garpörsvattnet. Inga svärtpar sågs och inventeringen sköts upp. Läget var dock inte särdeles mycket bättre 8.6 då inventeringen återupptogs.

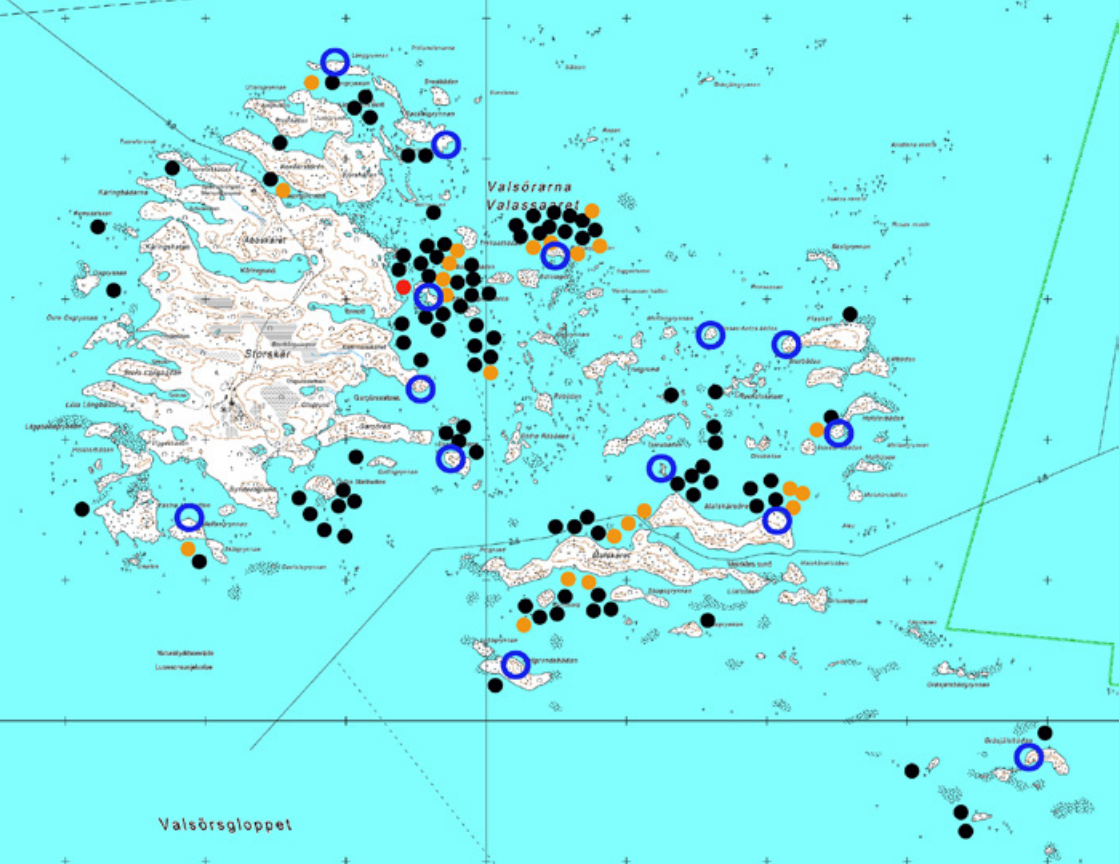
Under tiden 1951–1962 gjordes inventeringar i hela skärgården totalt 6 gånger (Hildén 1996). Därefter gjordes räkningar, som ser ut att ha omfattat endast huvudöarna 1985 och 1992. I »Muuttuva saaristolinnusto» nämns att antalet svärtpar på Valsörarna var mellan 300 och 400 par 1949–1990 (Hildén & Hario 1993). År 1985 räknades vid huvudöarna 448 par men år 1992 endast 102 par (Hildén & Pakarinen 1992). Vi har använt 300 par som en uppskattning för parantalet år 1990. Det året inventerades Valsörarna av Hildén (1991) och bedömningen var att antalet svärtpar var oförändrat.

Efter år 1990 har heltäckande taxeringar gjorts år 2006 (Hägg & Bäck 2008) samt 2008 (Kannonlahti 2008). Resultaten av inventeringarna 1951–2017 finns i figur 4.

På Valsörarna har beståndet varit stabilt 1951–1990 med en topp år 1985. Det har sedan minskat med drygt 60 % år 1990–2016 och nedgången fortsatte år 2017. Detta är bekymmersamt då Kvarkenområdet utgjort artens kärnområde i Bottniska viken. Utvecklingen på Valsörarna överensstämmer dessvärre med en allmän nedgång i referensområden från Stubben-Rahja skärgård (Wistbacka m.fl. 2017).

Holmöarna synes ha utgjort en veritabel oas för svärtparen. År 1993 fanns där 1 600 par och beståndet bedömdes vara av samma storleksordning ännu år 2004 (Sundström 1993, Lars Edenius i brev 2005). Svärtparen hade likaså ökat längs Västerbottens kuster mellan år 1975 och 2002 (Sundström & Olsson 2005).

Per Bernhardsson (brev 2017) har årligen inventerat svärtpar på östra delen

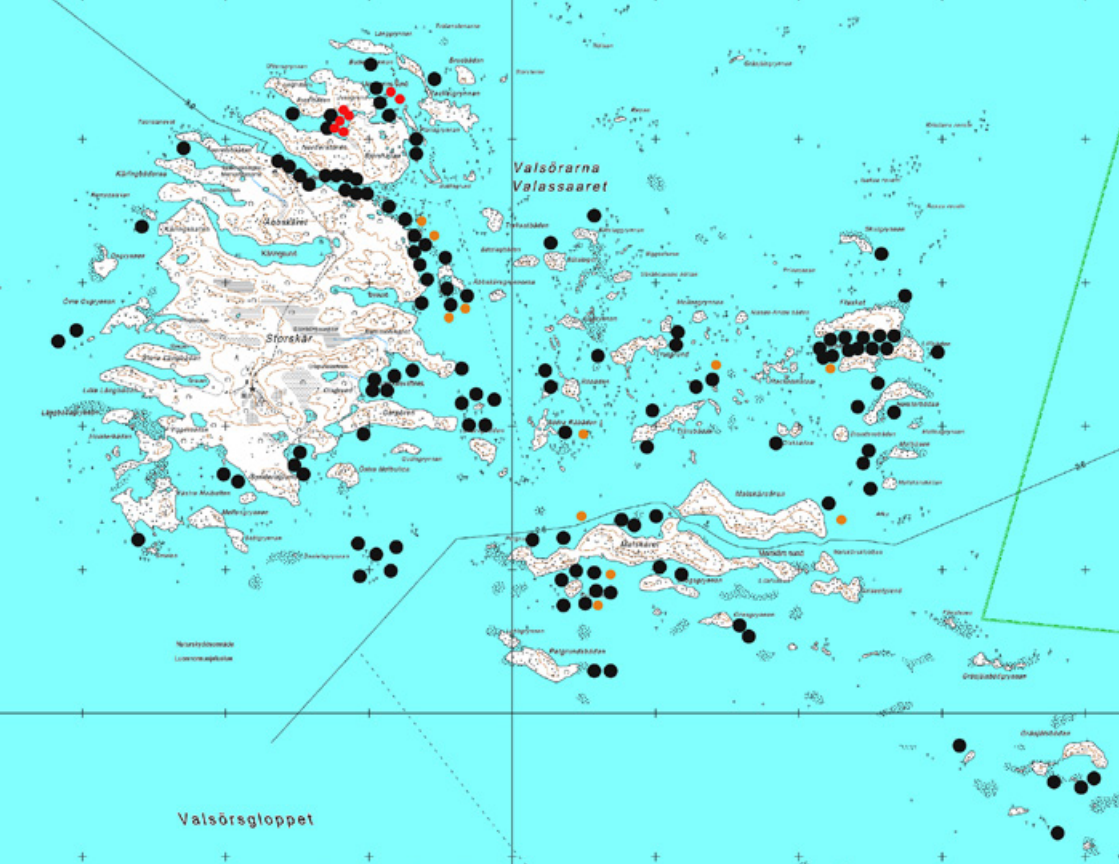

Figur 2. Förekomst av svärta år 2017. Svart cirkel = par, brun cirkel = ensam hane, röd cirkel = ensam hona. Blå cirkel = plats för inventering med tubkikare.

av Gross-grundet söder om Holmön. Enligt hans observationer har antalet par hållits stabilt på 50 par 2010–2016. Detta innebär att en nedgång med 25 par jämfört med 1990–2000 har noterats. År 2017 hade antalet par tyvärr minskat till endast 25.

Ungproduktionen år 2017

Niclas Fritzén såg en svärta + 4 ungar vid Båtslaget 31.7.2017 men under tiden 3–9.8.2017 sågs inte en enda svärthona med ungar. Trots dagliga observationer i Norderstörs sund 3.8–9.8 sågs inte en enda kull där. Detta är överraskande med tanke på det stora antalet par (36 + 9 ensamma hanar), som uppehöll sig i området öster om sundet under inventeringen i juni. Nord-

Figur 3. Förekomst av svärta år 2016. Svart cirkel = par, brun cirkel = ensam hane, röd cirkel = ensam hona.

erstörs sund torde vara det bästa området för svärtungar i denna del av Valsörarna – speciellt under de blåsiga förhållanden som rådde 2017. Predation (av t.ex. grå- och havstrut) på svärt- eller andra andfågelungar ute på vattnet mellan skären är något som vi inte undersökt. Observationerna från 2016 och 2017 tyder dock på en såpass omfattande predation på ägg redan under ägglägnings- och ruvningsperioden att väldigt få ungar ens kommer ut på vattnet. Trots en mycket lyckad fångst av mårddhund innan häckningssäsongen 2017 blev åtminstone 2–3 individer kvar. I området förekommer också mink och räva. Vårvintrarna 2017–2018 noterades dessutom spår av mård på Storskär-Ebbskär, en art som möjligen prederar på även den markhäckande svärtan. Man bör också notera att den ringa förekomsten av 2kv fåglar tyder

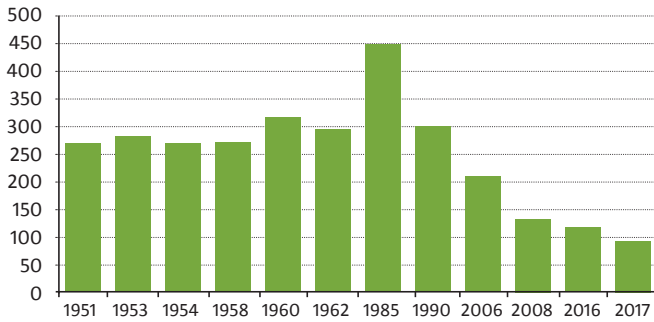

Bild 4. Det totala antalet par av svärta på Valsörarna 1951–2017.

på att rekryteringen till beståndet är i det närmaste obefintlig.

Under inventeringarna 3–9.8 sågs enstaka andra sjöfågelkullar (gräsand, stjärtand och vigg). Typiskt för ett år med dåligt väder var att alla kullar som sågs år 2017 fanns i huvudöarnas flador och glon. Det är endast under år med exceptionellt bra väder som sjöfåglarnas ungar överlever ute kring fågelskären (Hildén m.fl.1978). Förutsättningarna för svärtans ungrproduktion i skärgården har inte varit goda 2016–2017 p.g.a. kyla och blåst. Likväl saknas svärtan också i fladorna och glona till skillnad från vigg.

Sammanfattning

Svårtbeståndet på Valsörarna håller på att minska och om ungrproduktionen också i fortsättningen är lika dålig som år 2016 och 2017 kommer svärtan att så småningom försvinna från Valsörarna. Inventeringarna borde fortsätta. Faktorer som kan påverka populationsutvecklingen, d.v.s. kläckningsframgång och produktion av flygga ungar, borde studeras noggrant. Det vore särdeles intressant att reda ut om vädret generellt blivit sämre under svärtans ungerperiod jämfört med Hildéns tid. Eller är blåmusslan på tillbakagång? Med tanke på att populationen på Valsörarna är den största kända i Kvarken-Mellersta Österbotten borde studierna få högsta prioritet. Samarbete med Västerbottens Ornitologiska förening/Umeå Universitet borde inledas.

En viktig åtgärd är att fortsätta jakten på mårhund och att också inleda jakt på mink och räva. Svärtornas viktigaste häckningsområden utsätts för predation av dessa arter.

Tillkännagivanden

Erik Isakson, Ralf Wistbacka och Pasi Reunanen gjorde fältarbetet. Ralf Wistbacka skrev rapporten. Pasi Reunanen och Erik Isakson kommenterade texten. Erik Isakson, Anna Källberg och Gun Dahlvik läste korrektur. Ett stort tack också till Niclas Fritzen för förtjänstfullt samarbete via Valsörarnas biologiska station.

Referenser

- Hario, M. & Rintala J. 2014: Saaristolintukantojen kehitys Suomessa 1986–2013. — Linnut vuosikirja 2013: 46–53.
- Hario, M. 2016: Saaristolintujen lentopoikastuotto Porvoon Söderskärillä 1981–2007. — Linnut Vuosikirja 2015, 159–195.
- Hildén, O. 1991: Valsörarnas häckningsfåglar år 1990. — OA-Natur 8: 15–27.
- Hildén, O., Hurme, T., Taxell, C.G., 1978. Häckfågelstudier och sträckobservationer på Valsörarna. Österbotten. 1978. — Svensk-Österbottniska samfundets årsbok.
- Hildén, O. & Pakarinen, R. (red.) 1992. Lintukurssi Valassaarilla 8.–17.6.1992. — Kurssimoniste. Helsingin yliopisto. Eläintieteen laitos.
- Hildén, O. & Hario, M. 1993: Muuttuva saaristolinnusto. — Forssan Kirjapaino Oy, Forssa. 317 s.
- Hägg, J. & Bäck, M. 2008: Valassaarten pesimälinnusto 2006. — Ostrobothnia Australis r.f. (opublicerad rapport).
- Jakobsson, R. & Wistbacka, R. 2015: Fågelfaunan i Larsmo skärgård 1990–2013. — Jakobstadsnejdens Natur r.f. 147 s.
- Kannonlahti, J., 2008: Valsörarnas häckfågelinventering. — Ostrobothnia Australis r.f. (opublicerad rapport).
- Sundström, T. 1996: Holmöarnas kustfågelfauna: Inventering av kustfågelbeståndet 1983–1993. — Meddelanden från Länsstyrelsen, Västerbottens län.
- Sundström T. & Olsson, C. 2005: Västerbottens kustfågelfauna 2001–2002. — Länsstyrelsen i Västerbotten.
- Tiainen, J., Mikkola-Roos, M., Below, A., Jukarainen, A., Lehikoinen, A., Lehtiniemi, T., Pessa, J., Rajasärkkä, A., Rintala, J., Sirkiä, P. & Valkama, J. 2016: Suomen lintujen uhanalaisuus 2015 – The 2015 Red List of Finnish Bird Species. — Ympäristöministeriö & Suomen Ympäristökeskus.
- von Numers, M. 1995: Distribution, numbers and ecological gradients of birds breeding on small islands in the Archipelago Sea, SW Finland. — Acta Zoologica Fennica No. 197.
- Väisänen, R., Lammi E. & Koskimies, P. 1998: Muuttuva pesimälinnusto. — Keuruu. 567 s.
- Wistbacka, R. & Sundell, M. 2015. Inventering av fågelfaunan på Valsörarna år 2015. — Ostrobothnia Australis r.f. (opublicerad rapport).
- Wistbacka, R., Isakson, E. & Reunanen, P. 2017. Kartering av svärtan och dess unghproduktion på Valsörarna år 2016. — OA-Natur 19: 19–27.